

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

معاونت بررسی های اقتصادی

چشم انداز اقتصاد جهانی در سال های ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷

براساس گزارش آوریل ۲۰۱۶ صندوق بین المللی پول

نگارنده:

فروغ کریمی

فهرست مطالب

۳	مقدمه
۴	چکیده
۵	۱- اقتصاد دنیا در ماه های گذشته؛ بررسی شاخص های اقتصادی
۵	۱-۱- رشد اقتصادی
۶	۱-۲- نرخ تورم پایین
۷	۱-۳- کاهش قیمت کالاها
۹	۲- چشم انداز جهانی برای سال های ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷؛ بررسی شاخص های اقتصادی
۱۰	۲-۱- چشم انداز رشد اقتصادی به تفکیک کشور و منطقه
۱۰	آمریکا
۱۱	ژاپن
۱۱	برزیل
۱۱	آرژانتین
۱۱	چین
۱۲	ترکیه
۱۲	منطقه مناپ (MENAP)
۱۶	۲-۲- نرخ تورم جهانی
۱۷	۳-۲- چشم انداز بخش خارجی
۱۷	منطقه مناپ
۲۰	۳- بزرگترین ساطع کنندگان گازهای گلخانه ای در دنیا
۲۲	۴- توصیه های سیاستی
۲۴	جمع بندی

مقدمه

کاهش قیمت نفت در سال های اخیر و پیش بینی ها از ادامه روند آن در آینده، به یک معضل بزرگ برای کشورهای صادرکننده نفت، بخصوص کشورهایی که در آن ها صنعت نفت به عنوان یک پیشران اقتصادی عمل می کند، تبدیل شده است. پیش بینی ها نشان می دهد که به دلایل مختلفی از جمله انتظارات نسبت به افزایش تولیدات نفت ایران و همچنین رفتارهای ریسکی در بازارهای مالی، قیمت نفت در سال جاری به روند کاهشی خود ادامه دهد. برای ایران نیز که به تازگی توانسته بعد از تحریم های بین المللی صادرات نفت خود را به دنیا از سر گیرد، قیمت این کالا نقش بزرگی را در اقتصاد این کشور بازی می کند. بر این اساس چشم انداز قیمت این کالا و وضعیت اقتصاد دنیا در آینده می تواند در سیاست گذاری های این کشور بسیار حائز اهمیت باشد.

گزارش حاضر به بررسی چشم انداز اقتصاد دنیا در سال های آتی با توجه به دو گزارش صندوق بین المللی پول که در ۱۶ آوریل منتشر شده، پرداخته است. در این گزارش پس از آنکه وضعیت اقتصاد دنیا در ماه های پایانی سال ۲۰۱۵ مورد بررسی قرار گرفت، پیش بینی ها از چشم انداز اقتصادی کشورها و برخی مناطق به ویژه منطقه مناپ^۱ (MENAP) (خاورمیانه، شمال آفریقا، افغانستان و پاکستان) ارائه شده است. در بخشی دیگر از این گزارش نیز اقدامات لازم برای کاهش وابستگی کشورها به نفت به همراه توصیه های سیاستی مطرح شده است.

¹ Middle East, North Africa, Afghanistan, and Pakistan

چکیده

بنا به دلایل مختلفی از جمله عرضه بالای تولیدات نفت اعضای سازمان کشورهای صادرکننده نفت (اوپک) و روسیه، انتظارات نسبت به افزایش تولیدات نفت ایران و نگرانی ها در مورد انعطاف پذیری تقاضای جهانی و همچنین رفتارهای ریسکی در بازارهای مالی، قیمت نفت از اوت ۲۰۱۵ تا فوریه ۲۰۱۶ معادل ۳۲ درصد کاهش یافته که در نهایت منجر به راندن سرمایه گذاران از بازار کالا و بورس شده است. بر این اساس با توجه به اینکه با رکود قیمت های نفتی چشم انداز رشد اقتصادی دنیا در میان مدت افت داشته است، اقدام برای کاهش وابستگی کشورها به نفت تبدیل به یک امری ضروری شده است.

در بخش اول این گزارش وضعیت شاخص های اقتصادی دنیا در ماه های پایانی سال ۲۰۱۵ مورد بررسی قرار گرفته است؛ براساس بررسی ها، رشد اقتصادی دنیا در نیمه دوم سال ۲۰۱۵ معادل ۲,۸ درصد رقم خورده است که نسبت به آنچه پیش بینی می شد در سطح پایین تری قرار گرفته است.

در بخش دوم نیز چشم انداز جهانی برای سال های ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷ پیش بینی شده است که در آن وضعیت اقتصادی برخی از کشورها و مناطق بخصوص منطقه خاورمیانه، شمال آفریقا، افغانستان و پاکستان یا به اختصار منطقه مناپ (MENAP)^۲ در سال های آتی تشریح شده است. براساس پیش بینی ها انتظار می رود که رشد اقتصادی در منطقه مناپ به میزان ۳,۱ درصد در سال ۲۰۱۶ و ۳,۵ درصد در سال ۲۰۱۷ رقم بخورد. برای ایران نیز رشد اقتصادی ۴ درصدی برای سال ۲۰۱۶ و ۳,۷ درصدی برای سال ۲۰۱۷ پیش بینی می شود. در این بخش همچنین اقداماتی که اخیرا به منظور کاهش وابستگی کشورهای صادرکننده نفت منطقه مناپ به این کالا انجام شده تشریح و راهکارهایی نیز ارائه شده است. در بخش دیگری از این گزارش نیز به برخی از نکات قابل توجه گزارش صندوق بین المللی پول از جمله فهرست بزرگترین ساطع کننده های گازهای گلخانه ای در دنیا پرداخته شده است و در پایان توصیه های سیاستی نیز برای برخی از مناطق و کشورها ارائه شده است.

^۲ Middle East, North Africa, Afghanistan, and Pakistan

۱- اقتصاد دنیا در ماه های گذشته؛ بررسی شاخص های اقتصادی

۱-۱- رشد اقتصادی

بررسی ها از آمارهای مقدماتی نشان می دهد که راستای رشد کند اقتصاد دنیا در آخرین فصل سال ۲۰۱۵، رشد اقتصادی در نیمه دوم سال گذشته میلادی، معادل ۲,۸ درصد رقم خورده است که نسبت به رقمی که پیشتر پیش بینی شده بود، در سطح پایین تری قرار دارد. این در حالی است که تصویر رشد اقتصادی در کشورهای نوظهور کاملاً متنوع بوده است، رشد اقتصادی در چین و اغلب کشورهای نوظهور در آسیا بالا بوده اما برزیل، روسیه و برخی دیگر از کشورهای صادرکننده کالا شرایط اقتصاد کلان سختی را تجربه کرده اند. کشورهای نوظهور و در حال توسعه قاره آسیا در فصل چهارم سال ۲۰۱۵ رشد اقتصادی ۶,۵ درصدی را نسبت به دوره مشابه سال گذشته تجربه کرده اند؛ در عربستان سعودی نیز رشد اقتصادی معادل ۳,۶ درصد رقم خورده است.

آمریکا در آخرین فصل سال ۲۰۱۵ با کندی رشد اقتصادی همراه بوده و در این دوره رشد اقتصادی معادل ۱,۴ درصدی را تجربه کرده است. با وجود علایم کندی رشد اقتصادی در آمریکا، اما شاخص بازار کار در این کشور با بهبود مواجه شده است؛ به ویژه در فصل آخر سال گذشته میلادی رشد اشتغال در آمریکا بسیار بالا بوده و میزان مشارکت نیروی کار به میزان قابل توجهی بهبود یافته است؛ نرخ بیکاری نیز با ثبت رقم ۴,۵ درصدی در ماه مارس به روند نزولی خود ادامه داد. در ژاپن نیز با توجه به افت بالای مصرف بخش خصوصی در آخرین فصل سال ۲۰۱۵، نرخ رشد اقتصادی به طور معناداری پایین تر از میزان پیش بینی شده رقم خورد. این در حالی است که در چین به دلیل انعطاف در تقاضای داخلی بخصوص مصرف، رشد اقتصادی در فصل آخر سال ۲۰۱۵ بیشتر از میزان پیش بینی شده ثبت شده است. در واقع در چین رشد بالا در بخش خدمات توانسته ضعف در فعالیت های تولیدی را جبران کند. در آمریکای لاتین نیز رکود اقتصادی برزیل از آنچه پیشتر پیش بینی می شد عمیق تر بوده اما وضعیت اقتصادی سایر کشورهای منطقه هم راستا با پیش بینی ها بوده است.

رکود اقتصادی در روسیه نیز کاملاً هم راستا با پیش بینی ها، صورت گرفته و سایر کشورهای مستقل مشترک المنافع^۳ (CIS^۴)، به دلیل اثر سرریز اقتصاد روسیه و همچنین تاثیر منفی قیمت های پایین نفتی بر کشورهای صادرکننده نفت خام، شرایط اقتصادی سخت تری را تجربه کردند. براساس آمارها رشد اقتصادی در کشورهای CIS، در فصل چهارم سال ۲۰۱۵ نسبت به فصل مشابه سال گذشته با افت ۴ درصدی همراه بوده است.

^۳ کشورهای از جمله جمهوری آذربایجان، ارمنستان، ازبکستان، بلاروس، تاجیکستان، روسیه، قرقیزستان، قزاقستان، مولداوی عضو این گروه هستند.

^۴ Commonwealth of Independent States

معاونت بررسی های اقتصادی

از سوی دیگر شاخص های کلان اقتصادی نشان می دهد که رشد اقتصادی در کشورهای جنوب صحرائی آفریقا و خاورمیانه به دلیل افت قیمت های نفتی، کاهش قیمت کالاها و تنش ها و نزاع های ژئوپلیتیکی موجود در برخی از کشورها، کمتر از میزان پیش بینی شده صورت گرفته است.

در سال ۲۰۱۵، رشد اقتصادی در منطقه مناپ نیز معادل ۲,۵ درصد ثبت شده که این رشد در کشورهای واردکننده نفت معادل ۳,۸ درصد و در کشورهای صادرکننده نفت نیز معادل ۱,۹ درصد بوده است. در بین کشورهای صادرکننده نفت، لیبی و یمن، دو کشوری که درگیر تنش های ژئوپلیتیک منطقه هستند، رشد اقتصادی منفی را تجربه کرده اند. رشد تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۱۵ در لیبی و یمن به ترتیب معادل منفی ۶,۴ درصد و منفی ۲۸,۱ درصد رقم خورده است.

به طور کلی، تنش های ژئوپلیتیکی کاهش رشد اقتصادی دنیا را با خود به همراه دارد. انقباض تولید در سه کشوری که تحت تاثیر مستقیم این تنش ها هستند- اوکراین، لیبی و یمن که حدود نیم واحد درصد از تولید ناخالص داخلی دنیا در سال ۲۰۱۳ را به خود اختصاص داده اند- موجب کاهش ۰,۱ واحد درصدی تولید ناخالص داخلی دنیا در سال ۲۰۱۴-۱۵ شده است.

۲-۱- نرخ تورم پایین

در سال ۲۰۱۵، تورم در اقتصادهای توسعه یافته با نرخ میانگین ۰,۳ درصد، پایین ترین میزان خود را پس از بحران مالی در دنیا تجربه کرد که می توان این امر را ناشی از کاهش شدید قیمت کالاها بواسطه کاهش قیمت نفت دانست. نرخ تورم هسته^۵ در این کشورها نیز بر میزان ۱,۷-۱,۶ درصد ثابت ماند. در بسیاری از بازارهای نوظهور، قیمت های پایین تر برای نفت و دیگر کالاها (شامل غذا که در شاخص قیمت مصرف کننده بازارهای نوظهور و اقتصادهای در حال توسعه وزنه سنگین تری دارد) سبب شد که تورم کاهش یابد؛ اما در برخی از کشورها مانند برزیل، کلمبیا و روسیه کاهش قابل توجه ارزش پول ملی تا حد زیادی کاهش قیمت کالاها در این کشورها را جبران کرده و منجر به افزایش تورم شده است.

منطقه مناپ در سال ۲۰۱۵ نسبت به سال ماقبل آن کاهش تورم را تجربه کرد. نرخ تورم این منطقه در سال ۲۰۱۴ معادل ۶,۸ درصد و در سال ۲۰۱۵ معادل ۵,۷ درصد رقم خورده است. این افت تورم هم در گروه کشورهای صادرکننده نفت و هم کشورهای واردکننده نفت این منطقه صادق بوده است. نرخ تورم در کشورهای واردکننده نفت و صادرکننده نفت منطقه مناپ در سال ۲۰۱۵ به ترتیب معادل ۶,۷ و ۵,۲ درصد بوده و پیش

^۵ تورم هسته (Core Inflation) شاخصی از تورم است که در آن اقلامی مانند خوراکیها و انرژی، به دلیل تغییرات قیمت پرنوسان، حذف شده و در محاسبات وارد نمی شوند. در واقع در محاسبه این شاخص، اجزایی که تشکیل دهنده شوک های قیمتی هستند حذف می شود. از این شاخص گاهاً به عنوان تورم مبنا نیز یاد می شود.

معاونت بررسی های اقتصادی

بینی می شود در سال ۲۰۱۶ به ۵,۸ و ۴,۹ درصد برسد. در این بین، ایران نیز نرخ تورم ۱۲ درصدی را در سال ۲۰۱۵ تجربه کرده است و انتظار می رود نرخ تورم این کشور در سال ۲۰۱۶ به ۸,۹ درصد برسد.

۳-۱- کاهش قیمت کالاها

دلایل مختلفی از جمله عرضه بالای تولیدات نفت اعضای سازمان کشورهای صادرکننده نفت (اوپک) و روسیه، انتظارات نسبت به افزایش تولیدات نفت ایران و نگرانی ها در مورد انعطاف پذیری تقاضای جهانی، چشم انداز رشد میان مدت و همچنین رفتارهای ریسکی در بازارهای مالی، باعث شده که قیمت نفت از اوت ۲۰۱۵ تا فوریه ۲۰۱۶ معادل ۳۲ درصد کاهش یابد که در نهایت منجر به راندن سرمایه گذاران از بازار کالا و بورس شده است. علاوه بر این، قیمت های زغال سنگ و گاز طبیعی (با توجه به این که قیمت این اقلام به قیمت نفت وابسته است) نیز با افت همراه بوده اند؛ قیمت کالاهای غیر سوختی نیز کاهش یافته است؛ بطوریکه قیمت اقلام کشاورزی طی این مدت معادل ۴ درصد و قیمت اقلام فلزی ۹ درصد افت داشته است.

از سوی دیگر، علی رغم وجود تقاضای بالای نفت که ناشی از افت قیمت آن بوده، اما عرضه بسیار بالای کشورهای عضو سازمان اوپک از این محصول، باعث شد میزان موجودی این کشورها در سطح بالایی ثبت شود.

انتظارات نسبت به کاهنده بودن رشد اقتصادهای نوظهور، به خصوص چین که دارای مازاد عرضه است، کاهش قیمت بسیاری از کالاها را موجب شده است؛ اگرچه اهمیت نسبی افت قیمت هر کدام از کالاها، متفاوت از دیگری است. عمدتاً قیمت نفت با توجه به اخبار مربوط به عرضه زیاد این محصول که بواسطه رفتارهای پرخطر در بازارهای مالی بوده، روند کاهشی را در پیش گرفته است و به دلیل نزولی بودن رشد اقتصادی در چین، قیمت فلزات نیز افت را تجربه کرده اند. از سوی دیگر، قیمت مواد غذایی نیز به دلیل برداشت زیاد محصولات کشاورزی کاهش داشته است؛ البته به طور موردی قیمت برخی از مواد غذایی به دلیل شرایط جوی نامناسب ناشی از ال نینو پس از کاهش، به سطح قبلی خود بازگشته است.

براساس تحلیل های صندوق بین المللی پول، شاخص قیمت کالاهای اولیه صندوق بین المللی پول^۱، از آگوست ۲۰۱۵ معادل ۱۹ درصد افت داشته است. قیمت نفت نیز به دلیل عرضه بالای نفت اعضای اوپک و رفتارهای پرخطر در بازارهای مالی، که فاصله گرفتن سرمایه گذاران از دارایی های پرریسک از جمله کالاها و بورس را در پی داشت، کاهشی بیشتر از این مقدار و معادل ۳۲ درصد را تجربه کرد. سقوط بیشتر قیمت های نفتی و تداوم آن به رغم تنش های ژئوپلیتیکی که در منطقه خاورمیانه وجود دارد، حاکی از این امر بوده که انتظارات بازار از قیمت این محصول، همچنان پایین بوده و به این زودی تغییری نخواهد داشت. قیمت گازهای طبیعی و زغال

^۱ شاخصی که توسط صندوق بین المللی پول منتشر می شود و به محاسبه تغییرات قیمت محصولات اولیه تجارت شده از جمله فلزات صنعتی، مواد غذایی، نوشابه، مواد خام کشاورزی و سوخت می پردازد.

معاونت بررسی های اقتصادی

سنگ نیز با توجه به اینکه وابسته به قیمت های نفتی هستند، با یک تاخیری نسبت به افت قیمت نفت، با کاهش ارزش همراه بوده اند. قیمت کالاهای غیر سوختی نیز به همین منوال روند کاهشی را تجربه کرده اند.

با وجود تقاضای قوی نفت، مازاد عرضه این کالا در سال ۲۰۱۵ باعث شد که موجودی کشورهای OECD از این کالا در سطح بالایی رقم بخورد. رشد تقاضای جهانی نفت در سال ۲۰۱۵ به میزان حدود ۱,۶ میلیون بشکه در روز تخمین خورده است؛ رقمی که بالاترین میزان در ۵ سال اخیر و حتی بیش از پیش بینی اخیر آژانس بین المللی انرژی (IEA^۷) بوده است. عرضه نفت با وجود قیمت های پایین این کالا، نسبتا انعطاف پذیر بوده است که عمدتا بواسطه تولیدات نفت کشورهای عضو اوپک و روسیه، همچنین بازگشت ایران به بازار نفت جهانی صورت گرفته است. با این حال، اخیرا نشانه هایی از کاهش سرعت تولید نفت شل در ایالات متحده آمریکا وجود داشته که ناشی از قیمت های پایین نفت از سال ۲۰۰۳ تا کنون بوده است؛ این امر نشان دهنده یک نقطه عطفی در انعطاف پذیری نسبی تولیدات نفت شل بوده است. آشوب در بازارهای مالی و همچنین افزایش ارزش دلار آمریکا نیز بر کاهش قیمت نفت تاثیرگذار بوده است.

طبق پیش بینی های سازمان بین المللی انرژی (IEA)، انتظار می رود در سال آینده تقاضای جهانی نفت با سرعتی کمتر از ۱,۲ میلیون بشکه در روز رشد کند؛ اگرچه پیش بینی می شود رشد اقتصاد دنیا با سرعت تقریبا بیشتری از سال ۲۰۱۵ صورت گیرد. بخشی از سرعت انتظاری پایین تقاضای نفت به این دلیل خواهد بود که کاهش قیمت نفت در سال گذشته به طور موقت مصرف نفت را تحریک کرده است. همچنین انتظار می رود عرضه نفت کشورهای غیر اعضای اوپک نیز کاهش ناچیزی را برای اولین بار در طول ۸ سال اخیر، تجربه کنند.

اعضای اوپک نیز نه تنها به رقم هدف گذاری شده عرضه خود در جلسه دسامبر سال ۲۰۱۵ رسیدند؛ بلکه در عمل رقمی حتی بالاتر از میزان هدف گذاری شده برای عرضه نفت را تولید کرده اند. این در حالی است که برخی از کشورهای عضو اوپک به دلیل وخیم بودن اوضاع مالی شان، تمایل زیادی به افزایش تولید دارند؛ ایران نیز مشتاق به افزایش تولید نفت برای بدست آوردن سهم از دست رفته خود طی دوران تحریم است. در ۱۶ فوریه ۲۰۱۶، در جلسه ای در دوحه، وزرای نفت قطر، روسیه، عربستان سعودی و ونزوئلا توافق کردند که تولیدات خود را متوقف کنند. پس از آن نیز متعاقبا ایران و عراق از این اقدام استقبال کردند؛ اما هیچ قراردادی را برای توقف یا کاهش افزایش تولید خود اعلام نکردند. به همین دلیل دستیابی به توافقی جامع که موجب کاهش قابل توجه تولید نفت اوپک شود تا قیمت نفت مورد حمایت قرار گیرد، نامحتمل به نظر می رسد.

قیمت گاز طبیعی نیز با در نظر گرفتن یک شاخص پیشرو قیمت گاز طبیعی^۸ (متوسط قیمت ها در اروپا، ژاپن و ایالات متحده آمریکا) در حال کاهش بوده است؛ به طوریکه از اوت ۲۰۱۵ تا کنون معادل ۲۲ درصد افت داشته

^۷ International Energy Agency

^۸ Natural gas price index

معاونت بررسی های اقتصادی

است. کاهش قیمت نفت و گرمای نسبی زمستان به عنوان یک نتیجه از ال نینو در افت قیمت گاز طبیعی تاثیرگذار بوده است.

همزمان با کاهش قیمت های نفتی، شاخص قیمت زغال سنگ (میانگین قیمت ها در استرالیا و آفریقای جنوبی) نیز همزمان با افت قیمت نفت از اوت ۲۰۱۵ به میزان ۱۲ درصد افت داشته است.

فرضیات پایه صندوق بین المللی پول برای متوسط قیمت لحظه ای نفت، که براساس قیمت های آینده است، به قیمت متوسط ۳۴,۷۵ دلار برای هر بشکه در سال ۲۰۱۶ (یک کاهش ۳۲ درصدی نسبت به سال ۲۰۱۵) و قیمت ۴۰,۹۹ دلار برای هر بشکه در سال ۲۰۱۷، اشاره می کند.

قیمت فلزات نیز از اوت ۲۰۱۵ معادل ۹ درصد کاهش یافته است. قیمت ها به دلیل تغییر مسیر سرمایه گذاری کالا در چین - که پیش از این مصرف کننده تقریباً نیمی از فلزات جهانی بوده - به آرامی در حال کاهش است. با این حال، پیش بینی می شود که قیمت فلزات در سال ۲۰۱۶ نیز معادل ۱۴ درصد و در سال ۲۰۱۷ به میزان یک درصد افت را تجربه کند.

قیمت کالاهای کشاورزی نیز به طور کلی معادل ۴ درصد نسبت به اوت ۲۰۱۵ افت داشته اند. با افت قیمت اکثر مواد غذایی به جز شکر و برخی دانه های روغنی قیمت مواد غذایی به طور کل معادل ۴ درصد افت را تجربه کرده است. این در حالی است که به دلیل خشکسالی که در هند و مالزی در نتیجه ال نینو رخ داده، قیمت اقلامی از جمله روغن پالم و شکر افزایش داشته اند.

۲- چشم انداز جهانی برای سال های ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷؛ بررسی شاخص های اقتصادی

با توجه به پیش بینی ها از نرخ قیمت نفت، انتظار می رود که طی افق پیش بینی ارزش این کالا روندی افزایشی را طی کند و به طور متوسط از ۳۵ دلار در سال ۲۰۱۶ به ۴۱ دلار در سال ۲۰۱۷ برسد. در مقابل پیش بینی می شود که قیمت اقلام غیر سوختی حول قیمت پیشین خود ثابت باقی بماند. همچنین انتظار می - رود که بحران های ژئوپلیتیکی در سال ۲۰۱۶ همچنان بالا باشد. شرایط دشوار روسیه و اوکراین به قوت خود باقی خواهد ماند و درگیری در بعضی کشورهای منطقه خاورمیانه ادامه خواهد داشت. انتظار می رود در سال ۲۰۱۷ و سال های پس از آن، این تنش ها عموماً آرام گیرد و امکان بهبود تدریجی در کشورهایی که به شدت تحت تاثیر این بحران ها بوده اند فراهم شود.

براساس بررسی های صورت گرفته، نرخ رشد تولید جهانی در سال ۲۰۱۵ به میزان ۳,۱ درصد برآورد شده است؛ بطوریکه نرخ رشد کشورهای توسعه یافته معادل ۱,۹ درصد و نرخ رشد در کشورهای نوظهور و اقتصادهای در حال توسعه نیز ۴,۰ درصد رقم خورده است. پیش بینی می شود نرخ رشد تولید در دنیا در سال ۲۰۱۶ در سطح

معاونت بررسی های اقتصادی

پایین حدود ۳,۲ درصد باقی بماند، در سال ۲۰۱۷ به ۳,۵ درصد و در سال ۲۰۲۱ به زیر ۴ درصد برسد. براساس انتظارات، بازارهای نوظهور و اقتصادهای در حال توسعه همچنان سهم بزرگی از رشد اقتصادی دنیا در سال ۲۰۱۶ را به خود اختصاص می دهند و پیش بینی می شود که نرخ رشد آن ها در این سال افزایش نسبتا کمی را نسبت به سال ۲۰۱۵ تجربه کند؛ رشدی که همچنان دو واحد درصد پایین تر از میانگین رشد این کشورها در دهه گذشته خواهد بود. پیش بینی رشد این چینی در سال های آتی از عواملی از قبیل ضعف در کشورهای صادرکننده نفت؛ رشد اقتصادی پایین چین و چشم انداز ضعیف برای صادرکنندگان کالاهای غیرنفتی از جمله آمریکای لاتین ناشی می شود.

اگر چه کشورهای نوظهور واردکننده نفت با کاهش قیمت نفت از افزایش رابطه مبادله بازرگانی (TOT^۹) خود سود می برند؛ اما در برخی شرایط با وضعیت مالی سخت تر و ضعف در تقاضای خارجی رو به رو شده اند که این امر اثر مثبت افزایش رابطه مبادله بازرگانی در تقاضای داخلی و رشد اقتصادی را خنثی می کند.

پیش بینی افزایش رشد اقتصادی در سال ۲۰۱۷ نیز به نوبه خود عملکرد قوی اقتصادهای نوظهور را نشان می دهد؛ به طور خاص پیش بینی می شود رکود اقتصادی در کشورهایی که شرایط اقتصادی وخیمی را در سال های ۲۰۱۶-۲۰۱۵ تجربه می کنند (از جمله برزیل، روسیه و برخی کشورها در آمریکای لاتین و خاورمیانه) تبدیل به رونق شود. در بین کشورهای توسعه یافته نیز پیش بینی می شود در سال ۲۰۱۷ رشد اقتصادی به میزان کمی افزایش یابد.

۲-۱- چشم انداز رشد اقتصادی به تفکیک کشور و منطقه

آمریکا

در آمریکا انتظار می رود که بواسطه تقویت ترازنامه، عدم تخلیه مالی^{۱۰} در سال ۲۰۱۶ و بازار مسکن در حال بهبود، رشد اقتصادی در این کشور با یک سرعت نسبتا کمی ادامه پیدا کند؛ به نظر می رسد که این اقدامات می تواند کندی رشد اقتصادی شرکای تجاری این کشور، کاهش سرمایه گذاری نفتی، تولید ضعیف و شرایط مالی داخلی سخت برای برخی از بخش های اقتصادی از جمله نفت و گاز و صنایع مرتبط را جبران کند.

براین اساس پیش بینی می شود رشد اقتصادی آمریکا در سال ۲۰۱۶ معادل ۲,۴ درصد ثبت شود و در سال ۲۰۱۷ به طور نسبی افزایش یابد؛ این در حالی است که چشم انداز رشد اقتصادی دراز مدت این کشور ضعیف تر

^۹ Terms of Trade

^{۱۰} تخلیه مالی (Fiscal Drag)، زمانی اتفاق می افتد که خالص درآمد مالی یک دولت، (هزینه منهای مالیات) نتواند خواسته بخش خصوصی از پس انداز را پوشش دهد؛ از این اصطلاح به شکاف اقتصادی بخش خصوصی نیز تعبیر می شود (درآمد منهای هزینه و سرمایه گذاری بخش خصوصی)

معاونت بررسی های اقتصادی

بوده و پیش بینی می شود که به دلیل مسن تر شدن جمعیت این کشور و پایین بودن رشد بهره وری کل عوامل تولید، پتانسیل رشد اقتصادی این کشور به حدود دو درصد برسد.

ژاپن

در ژاپن نیز پیش بینی می شود که رشد اقتصادی در سال ۲۰۱۶ در سطح ۰,۵ درصد باقی بماند و در سال ۲۰۱۷ با اثر افزایش نرخ مالیات مصرف کننده، نرخ رشد اقتصادی این کشور به منفی ۰,۱ درصد برسد.

همچنین پیش بینی می شود که در این کشور، افزایش اخیر ارزش ین و تقاضای ضعیف اقتصادهای نوظهور، اقدامات صورت گرفته در نیمه اول سال ۲۰۱۶ را محدود کند؛ اما انتظار می رود قیمت پایین انرژی و ابزارهای مالی به کارگرفته شده در بودجه تکمیلی بتواند افزایش رشد اقتصادی را به همراه داشته باشند. به طور کل به نظر می رسد چشم انداز رشد اقتصادی ژاپن در کوتاه مدت و میان مدت همچنان ضعیف باقی بماند که این امر در درجه اول بازتابی از کاهش نیروی کار در ژاپن خواهد بود.

برزیل

براساس پیش بینی ها رشد اقتصادی در برزیل در سال ۲۰۱۶، بدون تغییر نسبت به سال ۲۰۱۵ معادل منفی ۳,۸ درصد خواهد بود؛ رکود اقتصادی اثرات مخرب خود را بر اشتغال و درآمد واقعی خواهد گذاشت و عدم قطعیت در داخل کشور که موجب محدود کردن توانایی دولتمردان برای تدوین و اجرای سیاست ها می شود، همچنان ادامه خواهد داشت.

با توجه به شوک های زیادی که طی سال های ۲۰۱۶-۲۰۱۵ رخ داده، پیش بینی می شود که رشد اقتصادی این کشور در سال ۲۰۱۷ به روند مثبت باز گردد؛ البته باید ذکر شود که این پیش بینی ها از عدم قطعیت بالایی برخوردار هستند.

آرژانتین

فشار مداوم برای اصلاح عدم تعادل در اقتصاد کلان و انحراف ها در اقتصاد خرد کشور آرژانتین، چشم انداز رشد اقتصادی این کشور در میان مدت را بهبود می دهد، با این حال به نظر می رسد این اصلاحات رکود خفیفی را در سال ۲۰۱۶ موجب شود.

چین

معاونت بررسی های اقتصادی

پیش بینی ها از رشد اقتصادی در چین نرخ رشد ۶,۵ درصدی در سال ۲۰۱۶ و ۶,۲ درصدی در سال ۲۰۱۷ را ارائه می دهد. علاوه بر این انتظار می رود که در این کشور ضعف شدیدی در بخش صنعت بخصوص در بخش املاک و مستغلات و صنایع بالادستی مرتبط با آن و همچنین در ساخت^{۱۱} وجود داشته باشد. همچنین به نظر می رسد رشد بخش خدمات نیز در سطح بالایی رقم بخورد. از سوی دیگر فرض می شود رشد بالای درآمد، بازار قوی نیروی کار و اصلاحات ساختاری به منظور حمایت از مصرف، روند اقتصادی این کشور را در مسیر متعادلی نگه دارد.

ترکیه

در ترکیه نیز پیش بینی می شود که رشد اقتصادی در سطح ۳,۸ درصد در سال ۲۰۱۶، پایدار باقی بماند که البته با افزایش نسبتا بالای نرخ حداقل دستمزد که به منظور حفظ تقاضای داخلی در مواجهه با مسائل سیاسی منطقه، تقاضای خارجی ضعیف و روند کاهشی رشد اعتباری صورت می گیرد، همراه است.

منطقه مناب (MENAP)

بواسطه کاهش قیمت های نفت و شدت یافتن درگیری ها و ریسک های امنیتی در مناطق خاورمیانه، شمال آفریقا، افغانستان و پاکستان (MENAP) چشم انداز اقتصادی در این مناطق ضعیف به نظر می رسد؛ بطوریکه از اکتبر سال گذشته، پیش بینی نرخ رشد اقتصادی اغلب کشورهای صادرکننده نفت، با افت مواجه بوده است.

جدول ۱ به بررسی وضعیت شاخص های اقتصادی در منطقه مناب طی سال ۲۰۱۵ و پیش بینی آن ها در سال ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷ می پردازد. براساس این جدول رشد اقتصادی در کل این منطقه (MENAP)، به میزان ۳,۱ درصد در سال ۲۰۱۶ و ۳,۵ درصد در سال ۲۰۱۷ (به ترتیب معادل ۰,۸ و ۰,۷ واحد درصد کمتر از آنچه صندوق بین المللی پول در گزارش چشم انداز اقتصادی (WEO^{۱۲}) اکتبر ۲۰۱۵ پیش بینی کرده بود) پیش بینی شده است.

با توجه به روند قیمت نفت به نظر می رسد که قیمت این کالا برای مدت بیشتری نیز در همین سطح باقی بماند؛ بدین منظور کشورهای صادرکننده نفت منطقه مناب سعی به مهار هزینه های دولت، قطع یارانه ها و بالا

¹¹ manufacturing

¹² World Economic Outlook

معاونت بررسی های اقتصادی

بردن درآمدها دارند. این در حالی است که حتی با در نظر گرفتن این موارد پیش بینی می شود که در سال جاری کسری بودجه گسترده تر شود.

در کشورهای عضو شورای همکاری کشورهای عربی خلیج فارس (GCC^{۱۳})، انتظار می رود که فعالیت های اقتصادی با کندی بیشتری پیش رود. بطوریکه پیش بینی می شود رشد اقتصادی در این کشورها از ۳,۳ درصد در سال ۲۰۱۵ به ۱,۸ درصد در سال ۲۰۱۶ برسد و در میان مدت به میزان بیش از دو درصد افزایش یابد؛ با وجود افزایش تولید نفت خام ایران در پساتحریم و عراق و همچنین از سرگیری تدریجی وضعیت عادی در یمن (با فرض اینکه درگیری ها در این منطقه به مرور کمتر شود)؛ پیش بینی می شود که نرخ رشد کل در کشورهای صادرکننده نفت منطقه مناپ از ۱,۹ درصد در سال ۲۰۱۵ به ۲,۹ درصد در سال ۲۰۱۶ و ۳,۱ درصد در سال ۲۰۱۷ برسد. همچنین پیش بینی می شود که رشد اقتصادی در کشورهای واردکننده نفت منطقه مناپ، به روند پیشین خود ادامه دهد.

جدول ۱- وضعیت شاخص های اقتصادی در منطقه مناپ (تراز حساب جاری ^{۱۴} و تراز مالی ^{۱۵} بر حسب درصدی از GDP است)			
۲۰۱۷	۲۰۱۶	۲۰۱۵	
منطقه مناپ^۱			
۳,۵	۳,۱	۲,۵	GDP واقعی (رشد سالانه)
-۵,۲	-۶,۹	-۳,۶	تراز حساب جاری
-۸,۲	-۱۰	-۹,۲	تراز مالی کل
۴,۹	۵,۲	۵,۷	تورم (رشد سالانه)
صادرکنندگان نفت منطقه مناپ			
۳,۱	۲,۹	۱,۹	GDP واقعی (رشد سالانه)
-۵,۶	-۸	-۳,۱	تراز حساب جاری
-۹,۴	-۱۱,۶	-۱۰,۱	تراز مالی کل
۴	۵	۵,۳	تورم (رشد سالانه)
شورای همکاری کشورهای عرب خلیج فارس (GCC^{۱۶})			
۲,۳	۱,۸	۳,۳	GDP واقعی (رشد سالانه)
-۴,۱	-۷	-۱	تراز حساب جاری
-۱۰,۸	-۱۲,۳	-۹,۹	تراز مالی کل
۱,۹	۳,۳	۲,۵	تورم (رشد سالانه)

^{۱۳} Cooperation Council for the Arab States of the Gulf

^{۱۴} تراز حساب های جاری (Current Account Balance) شامل تراز صادرات و واردات کالا و خدمات، تراز سرمایه گذاری و همچنین پرداخت های یک طرفه است.

^{۱۵} تراز مالی (Fiscal Balance) معادل درآمدهای مالیاتی دولت و درآمدهای حاصل از فروش دارایی ها منهای مخارج دولت است.

^{۱۶} شامل بحرین، کویت، عمان، قطر، عربستان سعودی و امارات متحده عربی

معاونت بررسی های اقتصادی

کشورهای غیر از GCC			
۴,۰	۴,۲	۰,۳	GDP واقعی (رشد سالانه)
-۸	-۹,۶	-۶,۹	تراز حساب جاری
-۷,۷	-۱۰,۹	-۱۰,۳	تراز مالی کل
۶,۴	۷	۸,۶	تورم (رشد سالانه)
واردکنندگان نفت منطقه مناپ			
۴,۲	۳,۵	۳,۸	GDP واقعی (رشد سالانه)
-۴,۶	-۴,۵	-۴,۶	تراز حساب جاری
-۵,۷	-۶,۶	-۷,۳	تراز مالی کل
۶,۷	۵,۸	۶,۶	تورم (رشد سالانه)
کشورهای عربی			
۳,۲	۲,۷	۲,۸	GDP واقعی (رشد سالانه)
-۶,۵	-۸,۶	-۴,۵	تراز حساب جاری
-۱۰,۵	-۱۲,۷	-۱۱,۲	تراز مالی کل
۴,۱	۴,۷	۴,۶	تورم (رشد سالانه)

منبع: مقامات ملی و تخمین کارکنان صندوق بین المللی پول
^۱ داده ها شامل جمهوری عربی سوریه هستند

- داده ها به سال های مالی در کشورهای افغانستان (۲۱ مارس / مارس ۲۰) تا سال ۲۰۱۱ و ۲۰ دسامبر / ۲۱ دسامبر پس از آن، ایران (۲۱ مارس / ۲۰ مارس)، و مصر و پاکستان (جولای / ژوئن) اشاره می کند.
- کشورهای صادرکننده نفت مناپ: الجزایر، بحرین، ایران، عراق، کویت، لیبی، عمان، قطر، عربستان سعودی، امارات متحده عربی و یمن
- واردکنندگان نفت غیر از GCC: الجزایر، ایران، عراق، لیبی و یمن.
- واردکنندگان نفت منطقه مناپ: افغانستان، جیبوتی، مصر، اردن، لبنان، موریتانی، مراکش، پاکستان، سودان، سوریه و تونس.
- کشورهای عربی: الجزایر، بحرین، جیبوتی، مصر، عراق، اردن، کویت، لبنان، لیبی، موریتانی، مراکش، عمان، قطر، عربستان سعودی، سودان، سوریه، تونس، امارات متحده عربی و یمن.

جدول ۲ نیز وضعیت شاخص های اقتصادی در سال های ۲۰۱۶-۲۰۱۵ و همچنین ۲۰۱۷ را در برخی از کشورهای منتخب بررسی می کند. با توجه به این جدول، نرخ رشد اقتصادی ایران در سال ۲۰۱۶ معادل ۴ درصد رقم خواهد خورد و در سال ۲۰۱۷ به ۳,۷ درصد خواهد رسید. این در حالی است که پیش بینی می شود نرخ رشد تولید ناخالص داخلی در عربستان سعودی در سال ۲۰۱۶ معادل ۱,۲ درصد و ۱,۹ درصد در سال ۲۰۱۷ رقم بخورد. همچنین پیش بینی می شود که آرژانتین در سال ۲۰۱۶ نرخ رشد منفی یک درصدی را تجربه کند اما در سال ۲۰۱۷ با نرخ رشد ۲,۷ درصدی رو به رو شود.

چشم انداز رشد اقتصادی کاهنده

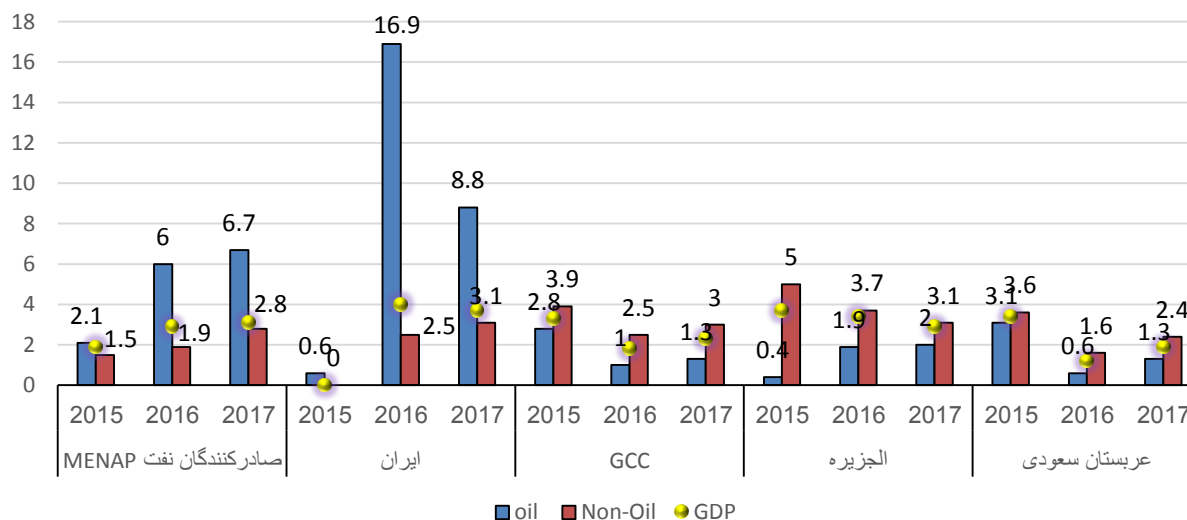
رکود قیمت های نفتی فشار زیادی را بر چشم انداز رشد اقتصادی در کشورهای صادرکننده نفت منطقه مناپ وارد کرده است. از اکتبر سال ۲۰۱۵ با قیمت های پایین تر نفت و سیاست های مالی سخت تر، پیش بینی رشد برای تقریباً همه کشورهای صادرکننده نفت منطقه مناپ با کاهش همراه بوده است؛ به خصوص که انتظار

معاونت بررسی های اقتصادی

می رود در کشورهای منطقه GCC و الجزیره، رشد اقتصادی به دلیل سیاست های مالی سخت تر و اعتماد به نفس پایین تر بخش خصوصی و کم بودن نقدینگی در سیستم های بانکی شان، با کندی بیشتری همراه باشد.

نمودار (۱) رشد اقتصادی برخی از کشورها در سال ۲۰۱۵ و روند آن را در سال ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷ به تفکیک با نفت و بدون نفت نشان می دهد. براساس این نمودار، ایران در سال ۲۰۱۶ میلادی رشد قابل توجهی را از درآمدهای نفتی کشور کسب خواهد کرد. پیش بینی می شود طی دو سال آینده رشد درآمدهای نفتی ایران به طور قابل ملاحظه ای بیشتر از رشد درآمدهای غیرنفتی آن شود؛ به گونه ای که پیش بینی می شود در سال ۲۰۱۶ رشد درآمد نفتی ایران حدود ۱۷ درصد و رشد درآمد غیرنفتی این کشور معادل ۲٫۵ درصد باشد. همان گونه که در نمودار ۱ مشاهده می شود؛ رشد درآمدهای نفتی ایران در سال های ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷ از متوسط منطقه مناب پیشی خواهد گرفت. این در حالی است که عربستان سعودی در سال ۲۰۱۶ رشد نسبتاً پایینی را در درآمدهای نفتی خود تجربه خواهد کرد. طی دو سال آینده، درآمدهای غیرنفتی عربستان با سرعت بیشتری نسبت به درآمدهای نفتی این کشور افزایش پیدا خواهد کرد.

نمودار ۱- درصد رشد تولید ناخالص داخلی و بخش های نفتی و غیر نفتی

منبع: IMF

با افزایش تولیدات نفت و فعالیت های اقتصادی غیرنفتی در ایران پساتحریم و انتظارات نسبت به پایان یافتن درگیری ها در لیبی و یمن پیش بینی می شود که نرخ رشد اقتصادی در کشورهای صادرکننده نفت حوزه مناب از ۱٫۹ درصد در سال ۲۰۱۵ به ۲٫۹ درصد در سال ۲۰۱۶ و ۳٫۱ درصد در سال ۲۰۱۷ برسد. همچنین انتظار

معاونت بررسی های اقتصادی

می رود رشد اقتصادی در کشورهای غیر نفتی منطقه GCC در طول ۵ سال آینده به ۳,۲۵ درصد برسد که این رقم پایین تر از متوسط رقم رشد ۷,۷۵ درصدی این کشورها طی سال های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۵ بوده است.

۲-۲- نرخ تورم جهانی

پیش بینی ها نشان می دهد که با توجه به کاهش قیمت نفت در دسامبر ۲۰۱۵، ادامه روند کاهش قیمت این محصول در سال جاری نیز عمدتاً پایدار باقی خواهد ماند؛ تورم قیمت مصرف کننده نیز تقریباً در کل اقتصادهای توسعه یافته کاهش یافته و پیش بینی می شود که پایین تر از هدف سال ۲۰۱۶ رقم بخورد. به استثنای ونزوئلا (که پیش بینی می شود متوسط تورم در این کشور قریب به ۵۰۰ درصد در سال جاری و حتی بیشتر از این میزان در سال آینده افزایش یابد) پیش بینی می شود تورم در کشورهای نوظهور و اقتصادهای در حال توسعه از ۴,۷ درصد در سال ۲۰۱۵ به ۴,۵ درصد در سال ۲۰۱۶ کاهش یابد که این امر به واسطه افت قیمت کالاها و کاهش اثرات افت ارزش پول در سال گذشته بوده است.

با توجه به جدول ۲ نرخ تورم مصرف کننده برای ایران نیز از رقم ۱۲ درصد در سال ۲۰۱۵ به ۸,۹ درصد در سال ۲۰۱۶ خواهد رسید. این رقم پیش بینی شده برای سال ۲۰۱۷ معادل ۸,۲ درصد و برای سال ۲۰۲۱ نیز معادل ۵ درصد خواهد بود. در اروپا، پیش بینی می شود که تورم از حدود صفر درصد در سال ۲۰۱۵ به ۰,۴ درصد در سال ۲۰۱۶ برسد و در سال ۲۰۱۷ معادل بیش از ۱,۱ درصد رقم بخورد. در ژاپن نیز انتظار می رود به دلیل قیمت پایین انرژی و افزایش ارزش ین در ماه های اخیر، تورم در سال ۲۰۱۶ معادل منفی ۰,۲ درصد رقم بخورد. در میان مدت نیز پیش بینی می شود تورم در این کشور حدود یک تا ۱,۵ درصد افزایش یابد.

در آمریکا نیز انتظار می رود تورم از ۰,۱ درصد در سال ۲۰۱۵ به ۰,۸ درصد در سال ۲۰۱۶ برسد. همچنین پیش بینی می شود که تورم مصرف کننده در این کشور در میان مدت به حدود ۲,۲۵ درصد برسد. میانگین تورم مصرف کننده در کشورهای توسعه یافته نیز به علت افت قیمت های نفتی، همچنان پایین تر از رقم هدف- گذاری شده قرار می گیرد. در چین به نظر می رسد که در سال ۲۰۱۶ به علت قیمت های پایین کالاها، افزایش ارزش رنمینبی^{۱۷} و تاحدودی ضعیف بودن تقاضای داخلی، تورم در حدود ۱,۸ درصد باقی بماند. در برزیل نیز پیش بینی می شود که متوسط تورم از ۹,۰ درصد در سال ۲۰۱۵ به ۸,۷ درصد در سال ۲۰۱۶ افت کند. همچنین در ترکیه انتظار می رود تورم مصرف کننده که در سال ۲۰۱۵ معادل ۷,۷ درصد رقم خورده بود، در سال ۲۰۱۶ حدود ۵ درصد بالاتر از هدف و معادل ۹,۸ درصد ثبت شود.

^{۱۷} واحد پول رسمی کشور چین

۲-۳- چشم انداز بخش خارجی

پیش بینی ها نشان می دهد که رشد تجارت جهانی در سال ۲۰۱۶ در حد متعادلی باقی خواهد ماند اما از این سال به بعد این رقم به تدریج روند افزایشی را طی می کند که این امر در درجه اول بازتابی از رشد قوی تقاضای داخلی در بازارهای نوظهور و اقتصادهای در حال توسعه است. عامل اصلی بهبود تراز حساب جاری دنیا در سال ۲۰۱۵، افت قیمت های نفتی بوده است. با افت قیمت نفت، مجموع تراز حساب جاری در کشورهای نوظهور و اقتصادهای در حال توسعه که صادرکننده نفت هستند، برای اولین بار پس از سال ۱۹۹۸ با کاهش رو به رو شد. بیش از نیمی از ۳۷۰ میلیارد دلار کسری تراز حساب جاری در کشورهای صادرکننده نفت، توسط مازاد تراز در چین و سایر کشورهای توسعه یافته وارد کننده نفت مخصوصا ژاپن جبران شد. در نهایت تراز حساب جاری جهانی که در سال ۲۰۱۴ معادل ۳۷۸ میلیارد دلار رقم خورد و در سال ۲۰۱۵ با ۴۰ درصد کاهش نسبت سال ماقبل همراه بود. در سال ۲۰۱۶ نیز به نظر می رسد با توجه به شدت یافتن روند کاهشی قیمت نفت، عوامل مشابهی البته در یک مقیاس نسبتا کمتری دخیل باشند. با توجه به آمارهای جدول ۱، منطقه مناپ در سال ۲۰۱۵، با کسری حساب جاری ۳,۶ درصدی از تولید ناخالص داخلی منطقه روبه رو بوده که پیش بینی می شود این کسری در سال ۲۰۱۶ به ۶,۹ درصد و در سال ۲۰۱۷ به ۵,۲ درصد برسد. همچنین براساس آمارهای جدول ۲، ایران در سال ۲۰۱۵ مازاد تراز حساب جاری ۰,۴ درصدی را تجربه کرده و پیش بینی می شود که در سال ۲۰۱۶ این مازاد به کسری ۰,۸ درصدی تبدیل شود و در سال ۲۰۱۷ تراز حساب جاری ایران به صفر برسد. این در حالی است که پیش بینی می شود عراق، کشوری که در سال ۲۰۱۵ کسری تراز تجاری ۶,۴ درصدی را ثبت کرده در سال ۲۰۱۶ کسری ۱۴,۴ و در سال ۲۰۱۷ کسری ۱۱ درصدی را تجربه کند.

منطقه مناپ

در سال جاری در کشورهای عضو شورای همکاری کشورهای عرب خلیج فارس اقدامات بلند پروازانه ای برای تثبیت مالی در حال اجراست؛ اما به دلیل افت بالای قیمت های نفتی، توازن بودجه از بین خواهد رفت.

طی دهه گذشته، کشورهای صادرکننده نفت حوزه مناپ، از توسعه اقتصادی سریعی که ناشی از رونق بالای قیمت نفت بود، سود بالایی بردند و با مازاد خارجی و مالی زیادی رو به رو شدند. اگر چه با افت قیمت نفت در سال های اخیر مازادها به کمبود تبدیل و رشد اقتصادی با کاهش همراه شد و این امر نگرانی ها در مورد بیکاری و ریسک های مالی را نیز افزایش داد. با این وجود این سوال مطرح می شود که این منطقه چگونه می تواند خود را با قیمت جدید نفت تطبیق دهد؟

معاونت بررسی های اقتصادی

افت قیمت نفت از میانه سال ۲۰۱۴ روند عجیبی را در پیش گرفت: قیمت ها با کاهش حدود ۷۰ درصدی به حدود ۴۰ دلار برای هر بشکه رسید. براساس پیش بینی ها نیز به نظر می رسد که قیمت نفت در اواخر این دهه به ۵۰ دلار برای هر بشکه برسد؛ اگر چه پیش بینی ها در این حوزه با عدم اطمینان بالایی همراه است. انتظارات نسبت به افزایش صادرات نفتی ایران و این فرض که سایر کشورهای صادرکننده نفت در منطقه مناپ به دلیل رشد اقتصادی بسیار آهسته دنیا تولیدات نفتی خود را در سطح بالا نگه می دارند، موجب شده که چشم انداز جهانی نسبت به قیمت نفت نیز بسیار ضعیف باقی بماند.

صادرات نفت در کشورهای صادرکننده نفت منطقه مناپ در سال ۲۰۱۵ معادل ۳۹۰ میلیارد دلار در هر بشکه که معادل ۱۷,۵ درصد از GDP این منطقه است، کاهش یافته است. اگر چه افت ارزش واردات بسیاری از کالاهای غیر نفتی به دلیل افت قیمت کالاهای غیر نفتی، به مقداری جزئی اثرات کاهش صادرات را در حساب جاری این منطقه جبران کرده است، اما آمارها از ترکیب حساب جاری در منطقه GCC و الجزیره نشان می دهد مازاد حساب جاری در گذشته که به آسانی از قیمت های بالای نفتی بدست می آمد، در سال ۲۰۱۶ به کمبود معادل حدود ۸ درصد از تولید ناخالص داخلی این منطقه تبدیل خواهد شد. همچنین پیش بینی می شود کمبود حساب جاری در سایر کشورهای صادرکننده نفت حوزه مناپ نیز به حدود ۴,۷۵ از تولید ناخالص داخلی در سال جاری میلادی برسد؛ البته انتظار می رود با افزایش قیمت نفت در میان مدت، حساب جاری در این کشورها به مرور بهبود یابد.

از این نظر با وجود ضرر بالایی که به درآمدهای صادراتی این کشورها وارد آمده، توازن مالی کشورها نیز به طور چشم گیری رو به زوال خواهد رفت. بطوریکه پیش بینی می شود مازاد تراز مالی در کشورهای عضو GCC و الجزیره به طور چشم گیری به کمبود تبدیل شود؛ کمبودی که پیش بینی می شود در سال ۲۰۱۶ به ۱۲,۷۵ درصد تولید ناخالص داخلی و در میان مدت نیز به ۷ درصد تولید ناخالص داخلی برسد. همچنین انتظار می رود کمبود توازن مالی در سایر کشورهای صادرکننده نفت حوزه مناپ نیز به ۷,۷۵ درصد تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۱۶ برسد و در میان مدت نیز با فرض افزایش درآمدهای نفتی و کاهش یافتن درگیری های منطقه ای، به آرامی رو به کاهش رود.

اصلاحات سیاسی در دست اقدام

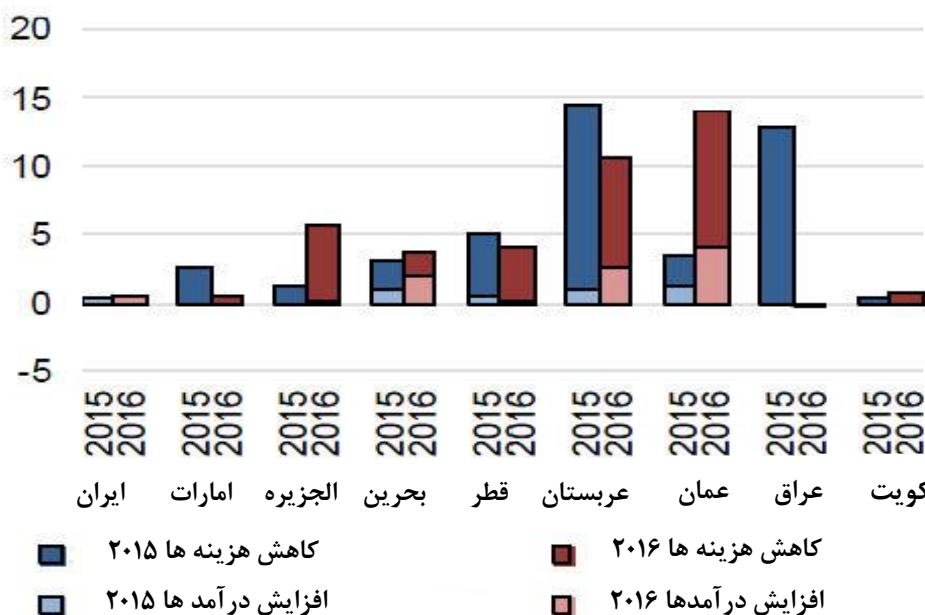
برای اغلب کشورهای صادرکننده نفت امری بی سابقه بوده که برای کم کردن شوک های ناشی از قیمت نفت، اقدام به اصلاحات مالی شود. سال گذشته، بسیاری از کشورها اقدامات قابل توجهی را برای کاهش کمبود بودجه خود انجام دادند که کاهش هزینه ها و ایجاد منابع جدید درآمدی از جمله اقدامات اصلاحی است که به این منظور به کار برده شده است. در نمودار (۱) اقداماتی که برای تثبیت مالی در کشورهای مختلف انجام شده براساس درصدی از تولید ناخالص داخلی غیر نفتی هر کشور نشان داده شده است. این اقدامات به صورت

معاونت بررسی های اقتصادی

ترکیبی از افزایش درآمد یا کاهش هزینه ها بوده است. بر اساس این نمودار، ایران در سال های ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶ برای تثبیت مالی خود تنها دست به افزایش درآمدها زده است؛ این در حالی است که کویت برخلاف ایران در این دو سال فقط روش کاهش هزینه ها را انتخاب کرده است.

نمودار ۲- اقدامات انجام شده به منظور تثبیت مالی در کشورها

(براساس درصدی از تولید ناخالص داخلی غیر نفتی)

منبع: IMF

الجزیره، عراق، امارات متحده عربی، عربستان سعودی و در وسعت کمتر عمان تمرکز خود را بر کاهش هزینه-های سرمایه ای گذاشته اند. کاهش هزینه های جاری نیز دیگر بخش مهم روند اصلاحی در بحرین، عمان و قطر بوده است. اقدامات برای ایجاد منابع درآمدی جدید نیز در کشورهای عمان (افزایش مالیات بر درآمد شرکت ها)، بحرین (مالیات بر واردات سیگار و الکل) و ایران (کاهش معافیت های مالیاتی و اجرای بهتر دریافت مالیات ها) صورت گرفته است. همچنین در حال حاضر کشورهای عضو GCC در حال برنامه ریزی برای معرفی مالیات بر ارزش افزوده در سال های پیش رو هستند.

اغلب کشورهای صادرکننده نفت منطقه مناب نیز اصلاحات در قیمت های انرژی را در اولویت اقدامات خود قرار داده اند. در منطقه GCC، اغلب کشورها عوارض بر مصرف آب، برق و سوخت را افزایش داده اند و در سال های آینده افزایش های بیشتری را نیز اعلام خواهند کرد. کشورهای عمان و امارات متحده عربی نیز سیستم های

معاونت بررسی های اقتصادی

اتوماتیکی برای قیمت گذاری معرفی کرده اند. خارج از منطقه GCC نیز کشور الجزیره قیمت های سوخت، الکتریسیته و گاز طبیعی را افزایش داده است و ایران نیز به افزایش قیمت های سوخت پرداخته است. به منظور کاهش اثرات این گونه اقدامات اصلاحی بر روی گروه های درآمدی آسیب پذیر، باید طرح های حمایتی هدفمند تقویت شوند.

همزمان با اصلاحات مالی، کشورهای الجزیره و ایران نیز به کاهش ارزش پول رایج کشور خود پرداختند. با این امر درآمدهای حاصل از صادرات نفت در بودجه به نرخ پول محلی آن کشور افزایش یافته است، اما زمانی آن کشور از نظر مالی سود می برد که هزینه ها به خصوص دستمزد عمومی آن کشور در واکنش به کاهش ارزش پول ملی افزایش پیدا نکند.

جدول ۲- پیش بینی شاخص های اقتصادی در کشورهای منتخب

تراز حساب جاری بر حسب درصدی از تولید ناخالص داخلی	درصد تغییر قیمت های مصرف کننده			درصد تغییر تولید ناخالص داخلی					
	۲۰۱۷	۲۰۱۶	۲۰۱۵	۲۰۱۷	۲۰۱۶	۲۰۱۵			
							عربستان سعودی		
	-۶,۱	-۱۰,۲	-۶,۳	۱,۰	۳,۸	۲,۲	۱,۹	۱,۲	۳,۴
	۰	-۰,۸	۰,۴	۸,۲	۸,۹	۱۲	۳,۷	۴	۰
	۰,۱	-۱	۳,۹	۲,۷	۳,۲	۴,۱	۲,۶	۲,۴	۳,۹
	-۱۱,۰	-۱۴,۴	-۶,۴	۲	۲	۱,۴	۳,۳	۷,۲	۲,۴
	-۴,۱	-۳,۶	-۴,۴	۸,۸	۹,۸	۷,۷	۳,۴	۳,۸	۳,۸
	۳,۷	۳,۸	۳,۳	۱,۲	-۰,۲	۰,۸	۰,۱	۰,۵	۰,۵
	۲,۱	۲,۶	۲,۷	۲,۰	۱,۸	۱,۴	۶,۲	۶,۵	۶,۹
	-۲,۲	-۱,۷	-۲,۸	۱۹,۹	-	-	۲,۸	-۱,۰	۱,۲

- داده ها برای برخی از کشورها بر مبنای سال مالی شان است.
- برای ایران داده ها و پیش بینی ها براساس قیمت های بازار است؛ اطلاعات مورد استفاده توسط کارکنان صندوق بین المللی پول برای رشد تولید ناخالص داخلی با قیمت های عوامل تولید، صفر درصد برای ۲۰۱۵/۱۶، ۴ درصد برای ۲۰۱۶/۱۷ و ۳,۷ درصد برای ۲۰۱۷/۱۸ می باشد.

با اینکه اقدامات سیاستی در کشورهای منطقه مناپ در حال انجام است، اما با توجه به انتظارات نسبت به پایین ماندن قیمت نفت در آینده، پیش بینی می شود موقعیت مالی میان مدت در این کشورها همچنان چالش برانگیز باقی بماند. پیش بینی ها از کمبود مالی کشورهای منطقه GCC و الجزیره تقریباً معادل ۹۰۰ میلیارد دلار در طول سال های ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۱ است. الجزیره، بحرین، عمان و عربستان سعودی در این دوره بدهکاران عمده ای خواهند شد. تقریباً بودجه همه کشورهای منطقه مناپ غیر از منطقه GCC نیز تا اواخر قرن با کمبود همراه خواهد بود. کشورهای عضو GCC در سال ۲۰۰۳ توافق کردند که نرخ ارز خود را بر روی دلار آمریکا

معاونت بررسی های اقتصادی

ثابت نگه دارند. صندوق بین المللی پول تاکید کرده است که در شرایط کنونی برخی از کشورهای منطقه GCC مانند عربستان که تاکنون نظام نرخ ارز ثابت را در پیش گرفته اند؛ برای ادامه حمایت از این نظام نیازمند تقویت مالی قابل توجهی هستند.

۳- بزرگترین ساطع کنندگان گازهای گلخانه ای در دنیا

اقتصادهای بزرگ دنیا تمایل بسیاری به تبدیل شدن به بزرگترین ساطع کننده های گاز گلخانه ای در دنیا دارند. در واقع ۱۰ ساطع کننده بزرگ گازهای گلخانه ای مسئول نثر ۶۷ درصد از کل گاز گلخانه ای در دنیا هستند. بنابراین هرگونه تلاشی برای مقابله با گرمایش جهانی باید در بزرگترین اقتصادهای دنیا صورت گیرد. بزرگترین نشردهنده گازهای گلخانه ای در دنیا، کشور چین بوده که سهمی معادل ۲۸ درصد از کل گازهای گلخانه ای در دنیا را داشته است. پس از چین نیز آمریکا با سهم ۱۵,۹ درصد و هند با سهم ۵,۸ درصد قرار دارد. ایران نیز در فهرست ۱۰ کشور اول نشردهنده گازهای گلخانه ای، با سهم ۱,۶ درصد از کل نشردهنده های گلخانه ای دنیا به خود، در جایگاه نهم قرار دارد.

بسیاری از کشورهای با درآمد بالا در حال حاضر در حال کاهش نشردهنده های گلخانه ای خود هستند و متعهدند به این روند ادامه دهند. کاهش مصرف سوخت های فسیلی توسط اقتصادهای پیشرفته نیز انتظار می رود که ادامه داشته باشد. اگرچه اقتصادهای بزرگ مسئول بخش بزرگی از نشردهنده های گلخانه ای کنونی هستند، اما اقتصادهای نوظهور ادامه دهنده رشد نشردهنده های این گازها در آینده خواهند بود.

جدول ۳-۱۰ کشور اول جهان در نشردهنده های گلخانه ای		
کشور	سهم در جهان (%)	تولید ناخالص داخلی سرانه (دلار) (نرخ جاری برابری قدرت خرید)
چین	۲۸,۰	12,196
ایالات متحده آمریکا	۱۵,۹	52,980
هند	۵,۸	5,418
روسیه	۴,۸	25,033
ژاپن	۳,۸	36,223
آلمان	۲,۴	43,887
کره جنوبی	۱,۸	33,089
کانادا	۱,۷	43,033
ایران	۱,۶	16,067
عربستان سعودی	۱,۵	52,993
سهم کل ۱۰ کشور	۶۷,۳	

منبع: آژانس بین المللی انرژی؛ شاخص های توسعه جهانی، بانک جهانی؛ صندوق بین المللی پول

۴- توصیه های سیاستی

- مهم ترین اولویت سیاستی برای کشورهای توسعه یافته که باید مدنظر قرار گیرد، بالا بردن تولید بالقوه و بالفعل در این کشورهاست. در کشورهای توسعه یافته اصلی ترین فاکتور که رشد بالقوه را با ضعف رو به رو کرده، مسن تر شدن جمعیت در این کشورها بوده که باعث کاهش روند اشتغال در نرخ فعلی مشارکت در بازار کار و کند تر شدن سرمایه گذاری می شود. در این راستا اصلاحات ساختاری می تواند کمک بزرگی به تولید بالقوه و اشتغال در بسیاری از اقتصادهای پیشرفته در میان مدت داشته باشد. اصلاحاتی که منجر به تحریک مالی می شوند، ارزش بیشتری را در این مسیر خواهند داشت؛ از جمله اقداماتی که به کاهش اختلاف مالیاتی^{۱۸} نیروی کار و افزایش هزینه های عمومی در سیاست های فعال بازار کار می انجامد.
- اولویت ها در اصلاحات سیاستی در کشورهای مختلف متفاوت است. در ایالات متحده آمریکا، افزایش عرضه نیروی کار در وهله اول نیازمند توسعه اعتبار مالیات بر درآمد به دست آورده^{۱۹}؛ افزایش حداقل دستمزد فدرال؛ مزایای بیشتر خانواده (شامل کمک های مراقبت از کودکان) و اصلاح قانون مهاجرت جامع و مبتنی بر مهارت است. در این راستا افزایش هزینه های زیرساختی و انگیزه های نوآورانه برای پرورش سرمایه گذاری در کوتاه مدت و بهره وری در میان مدت بسیار حائز اهمیت خواهد بود.
- در منطقه یورو اولویت های سیاستی در کشورهای مختلف متفاوت است. در اکثر کشورها نرخ بیکاری جوانان بسیار بالاست و عدم مهارت جوانان و اثر آن بر اشتغال به نگرانی بزرگی تبدیل شده است. با توجه به این موضوع، کاهش بازدارنده های اشتغال از جمله اختلاف مالیاتی (Tax wedge) نیروی کار و هدف گذاری های بهتر در سیاست های بازار کار می تواند در افزایش تقاضا و کاهش نگرانی ها از اثر بلند مدت بیکاری حائز اهمیت باشد. در قاره اروپا نیز اقدامات سیاستی که از ادغام مهاجران با نیروی کار حمایت کند برای کاهش نگرانی ها در مورد محرومیت های اجتماعی و هزینه های مالی بلند مدت می تواند اثرگذار باشد. منظور از این سیاست ها، سیاست هایی است که به تسهیل یکپارچه سازی کمک می کند؛ از جمله به حداقل رساندن محدودیت هایی که مانع کارکردن پناهندگان در طول مدت مرحله درخواست پناهندگی شان می شود؛ تقویت سیاست های فعال بازار کار که به طور خاص پناهندگان را هدف قرار می دهد و تخصیص یارانه دستمزدی برای کارفرمایان بخش خصوصی که پناهندگان را استخدام می کنند.
- چالش هایی که سیاست گذاران در بازارهای نوظهور و اقتصادهای در حال توسعه با آن ها مواجه هستند، بواسطه شرایط مختلفی که تک تک کشورها در آن قرار دارند، متنوع است. اما چالش های

^{۱۸} منظور از ختلاف مالیاتی یا Tax Wedge اختلاف بین دستمزدها پیش و بعد از اعمال مالیات است

^{۱۹} اعتبار مالیات بر درآمد به دست آورده (Earned Income Tax Credit (EITC) در ایالات متحده امریکا نوعی اعتبار مالیاتی برای شاغلان با سطح درآمد پایین تا متوسط و زوج ها (به خصوص زوج های دارای فرزند) است.

معاونت بررسی های اقتصادی

مشترک این کشورها کاهش رشد اقتصادی و افزایش آسیب پذیری آن ها در یک دهه گذشته است. با کاهش قیمت کالاها، اقتصادهای نوظهور و در حال توسعه ای که اقتصادشان شدیداً به صادرات کالا وابسته است، انحراف شدیدی را در موقعیت مالی و خارجی خود تجربه کرده‌اند. با فرض اینکه قیمت کالاها در دوره زمانی گسترده ای همچنان پایین بماند، این کشورها نیاز دارند که اصلاحات گسترده ای را در هزینه های داخلی خود ایجاد کنند. انعطاف پذیری نرخ ارز در جبران اثر منفی شوک رابطه مبادله بازرگانی در بسیاری از کشورها بسیار بااهمیت خواهد بود؛ ابا این حال، بررسی دقیق اثرات کاهش نرخ ارز بر ترازنامه بخش خصوصی و دولتی و نرخ تورم داخلی نیز ضروری است. در بسیاری از موارد اصلاحات مالی - براساس ترکیبی از کاهش هزینه ها و افزایش درآمدها - نیز مثمرتر خواهد بود. کارآتر کردن مخارج بخش دولتی و گسترش پایه درآمدی فعالیت هایی که مرتبط با کالاها نیستند²⁰ می تواند اثرات منفی مربوط به اصلاحات را کاهش دهد. از سوی دیگر، کشورهای نوظهور و در حال توسعه واردکننده نفت، با افت شدید قیمت های نفتی نفع زیادی را از ثروت های باد آورده حاصل از افزایش رابطه مبادله بازرگانی برده‌اند. در واقع افت قیمت های نفتی فشارهای تورمی را کاهش داده و آسیب پذیری های خارجی برای این کشورها را کم تر کرده است. در برخی از کشورهای واردکننده وابسته به یارانه های نفتی، این ثروت بادآورده در افزایش پس انداز بخش دولتی و تقویت موقعیت مالی استفاده شده است. به طور خاص، سودی که کشورها از این طریق بدست آورده‌اند می تواند فرصتی را برای تامین مالی اصلاحات ساختاری مهم ارائه کند. بر این اساس این کشورها باید از این موقعیت به عنوان یک بافر استفاده کنند.

• با توجه به اینکه با رکود قیمت های نفتی چشم انداز رشد اقتصادی منطقه مناپ در میان مدت افت داشته، نیاز به کاهش وابستگی کشورها به نفت نیز تبدیل به یک امری ضروری شده است. به علت فشار بودجه، دولت قابلیت جذب تمام نیروهای ورودی به بازار کار را ندارد؛ از این رو، تمرکز بیشتر بر اصلاحات اقتصادی و افزایش تنوع و رشد بخش غیرنفتی به منظور ایجاد شغل برای نیروی کار در حال رشد ضروری خواهد بود. ایجاد شغل و رشد بالاتر در کشورهای صادرکننده نفت منطقه مناپ، اثر سرریز مثبتی²¹ را برای شرکای تجاری شان که از تجارت بیشتر و وجوه ارسالی بالاتر نفع می برند، خواهد داشت. البته اولویت های اصلاحی شامل کاهش در فاصله دستمزدی، تحصیلات و مهارت های بخش خصوصی نیز هم تراز با نیازهای مذکور قرار می گیرند. خصوصی سازی شرکت های دولتی نیز می تواند موجب افزایش کارایی و بهره وری در کشورها شود؛ به طور مثال عمان و بحرین به برنامه هایی برای خصوصی سازی برخی از دارایی های دولتی خود اشاره کرده اند. در عین حال، سهم رشد ایران در پساتحریم نیز به طور تعیین کننده ای به اجرای اصلاحات داخلی ضروری این کشور بستگی دارد. در

²⁰ Non-commodity activities

²¹ Positive Spillover

معاونت بررسی های اقتصادی

کشورهای درگیر با جنگ از جمله عراق، لیبی و یمن نیز پیش نیاز توسعه اقتصادی بهبود امنیت در این کشورها است.

جمع بندی

طی دهه گذشته، کشورهای صادرکننده نفت حوزه مناپ، از توسعه اقتصادی سریعی که ناشی از رونق بالای قیمت نفت بوده، سود بالایی را دریافت کردند و با مزاد خارجی و مالی زیادی رو به رو شدند. اما پس از افت قیمت های نفتی این مازادها با کمبود همراه و وضعیت اقتصادی نابسامانی بر این کشورها حاکم شد. با کاهش قیمت های نفتی کشورهای صادرکننده نفت ضربه بزرگی را از درآمد صادراتی بخش نفتی خود متحمل شدند. ضربه ای که هم اکنون نیز اثرات آن ادامه دارد. بر این اساس این سوال مطرح خواهد شد که این کشورها که اقتصادشان طی دهه های اخیر وابستگی بالایی را به نفت پیدا کرده اند، چگونه می توانند خود را با قیمت های جدید نفتی تطبیق دهند؟ اگرچه برخی از این کشورها تاکنون اقدامات اصلاحی متنوعی را به این منظور در دستور کار قرار داده اند که از جمله آن ها می توان به کاهش هزینه های سرمایه ای، کاهش هزینه های جاری، اقدامات برای ایجاد منابع درآمدی جدید اشاره کرد. در این گزارش پیشنهادهای دیگری از جمله حمایت از نظام نرخ ارز ثابت²² ارائه شده تا این کشورها بتوانند با سرعت بیشتری به رشد اقتصادی در میان مدت دست یابند.

از سوی دیگر، در این گزارش با توجه به گزارش صندوق بین المللی پول که در آوریل سال ۲۰۱۶ منتشر شده است، پیش بینی می شود که رشد اقتصادی در منطقه مناپ (MENAP) از ۲,۵ درصد در سال ۲۰۱۵ به ۳,۱ درصد در سال ۲۰۱۶ و ۳,۵ درصد در سال ۲۰۱۷ برسد؛ همچنین انتظار می رود تورم در این منطقه نیز در سال ۲۰۱۶ با کاهش نسبت به سال ۲۰۱۵ به ۵,۲ درصد در سال ۲۰۱۶ و ۴,۸ درصد در سال ۲۰۱۷ برسد. همچنین به ترتیب کمبود تراز حساب جاری معادل ۶,۹ تولید ناخالص داخلی و ۵,۲ تولید ناخالص داخلی برای سال های ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷ این منطقه پیش بینی می شود. در ایران نیز که رشد اقتصادی صفر درصدی در سال ۲۰۱۵ صورت گرفته، انتظار می رود این رقم در سال ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷ به ترتیب به ۴ و ۳,۷ درصد برسد. همچنین تورم ۸,۹ درصدی در سال ۲۰۱۶ و ۸,۲ درصدی در سال ۲۰۱۷ نیز برای ایران پیش بینی می شود. از سوی دیگر، تراز حساب جاری در سال ۲۰۱۵ که با مزاد معادل ۰,۴ تولید ناخالص داخلی همراه بود، در سال ۲۰۱۶ کمبود ۰,۸ درصد از تولید ناخالص داخلی را تجربه خواهد کرد.

²²Fixed Exchange Rate

منبع

1. International Monetary Fund, (2016), "World Economic Outlook April 2016".
2. International Monetary Fund, (2016), "Regional Economic Outlook UPDATE April 2016, Middle East, North Africa, Afghanistan, and Pakistan".